

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok VI:2008

Numer 15 (168)

Data odczytu: 16.4.2008

Data wydania: 16.4.2008

=====

729. spotkanie

Małgorzata Kurzyńska

Wyniki dotychczasowych odkryć archeologicznych w Grudziądzu i ich konfrontacja ze źródłami pisanymi

Stare Miasto w Grudziądzu, za wyjątkiem Góry Zamkowej, nie doczekało się systematycznych kompleksowych badań archeologicznych. Wszystkie badania na terenie Starówki sprowadziły się do nadzorów w trakcie różnych inwestycji ziemnych. Należy jednak podkreślić iż pomimo niewielkiego zakresu badawczego nadzory dostarczają nierzadko także interesujących źródeł, które pozwalają nam na konfrontację z poglądami historyków, historyków sztuki, urbanistów. Niektóre z tych nadzorów przekształciły się w systematyczne badania archeologiczne, jak np. na Placu Miłośników Astronomii w 1999 r., przy ul. Spichrzowej, czy też badaniach na Dziedzińcu Muzeum w Grudziądzu w 2000 r.

Pierwszy, który przeprowadził badania w szerszym zakresie był H. Jacobi niemiecki badacz. W 1941- 1942 przeprowadził badania na Górze Zamkowej, należy jednak podkreślić iż interesowały go przede wszystkim założenia murowane zamku.

W trakcie tych badań prawdopodobnie doszło do odkrycia fragmentów ceramiki, które zostały złożone w grudziądzkim muzeum. W swojej dysertacji doktorskiej niestety nie wspomina o ceramice, ponieważ nie był to materiał źródłowy, który miał dla niego jakiegokolwiek znaczenie, jak zresztą dla większości architektów. Prace doktorską H. Jacobiego udostępnił i komentarzem opatrzył w 1996 r. U. Arnold. Pomimo wielu zalet tych badań zarzuca się H. Jacobiemu niepełne wykorzystanie wykopów badawczych, bowiem skupił się tylko na poszukiwaniu relikwów zamku murowanego, natomiast nie wykorzystał odkrywek w szerszym kontekście (Sławiński 1965, s. 249). Najdobitniej widać to na przykładzie planu 13 (Jacobi, 1996, s. 143), na którym, w międzymurzu północnym zarejestrowano przedkrzyżacką warstwę osadniczą. W odkrywce tej skupiono się tylko na rekonstrukcji muru międzymurza północnego, nie skorzystano natomiast z szansy przeanalizowania tego miejsca w kontekście wcześniejszych założeń obronnych i konfiguracji samego wzgórza zamkowego (Sławiński 1965, s. 249). Na prezentowanym planie 13, na głębokości 3,65 m, od poziomu współczesnego zarejestrowano warstwę przedkrzyżacką, miąższości 85 cm (*Mutterbodenvorordenszeitlich*). Warstwę tę wymienia w opracowaniu H. Jacobi, do tego odkrycia nawiązuje także U. Arnold (Jacobi 1996, 90). H. Jacobi nawiązuje do dokumentu łowickiego z 1222 r. wg którego możliwe jest istnienie w Grudziądzu słowiańskiego grodu *cuondam castrum*. Również U. Arnold podkreśla iż możliwe było funkcjonowanie w tym miejscu wcześniejszego założenia, jednak intencją H. Jacobiego nie było znalezienie grodu. W rozprawie doktorskiej H. Jacobi wymienia bardzo lakonicznie materiał ruchomy (fragmenty cegieł oraz materiał kostny), (Sławiński 1965, s. 249) znaleziony w piwnicy pod kaplicą i kuchnią, a następnie

zdeponowany w Muzeum w Grudziądzu, jednak nie wspomina o innym materiale ruchomym.

Brak wzmianek dowodzi iż badacz ten nie zwracał uwagi na źródła ruchome. Budzi zdziwienie wzmianka o kościach i brak jakiegokolwiek informacji o detalu architektonicznym, dachówkach, płytkach posadzkowych, kaflach, fragmentach szkła, także ceramice użytkowej późnośredniowiecznej i nowożytnej. Wspominany materiał ruchomy jest materiałem masowo rejestrowanym na tego typu założeniach architektonicznych, a biorąc pod uwagę odsłonięte przez H. Jacobiego powierzchnie, materiału ruchomego zapewne było bardzo dużo. Wydaje się iż materiał ceramiczny złożony w naszym muzeum można traktować jako rzeczywiście pochodzący z Góry Zamkowej (takie zapisy zostały wprowadzone do księgi inwentarzowej muzealiów archeologicznych).

Prezentowane zespoły ceramiki są dowodem na prawdopodobne istnienie osadnictwa na wzgórzu zamkowym od 2. ćwierci XI wieku do 1. połowy XIII w. Obecnie nie sposób rozstrzygnąć jakiego charakteru było to osadnictwo czy ograniczało się tylko do osady otwartej czy też było fortyfikowanym grodem. W świetle powyższych materiałów, w toczącej się dyskusji historyków doszedł nowy argument w postaci prezentowanego zespołu ceramiki, który jest oczywiście dyskusyjny i budzi zapytania, jednak nie powinien zostać odrzucony. W świetle tych źródeł ceramicznych wysoce prawdopodobne staje się uznanie zapisu w dokumencie z Loynz w wersji B odnoszącego się do Grudziądza jako *quondam castra*, bowiem istnieją przesłanki na funkcjonowanie osadnictwa w 2. połowie XII w. i na początku XIII w. (Bieniak 1970). Również najstarszy dyskusyjny zapis odnoszący się do Grudziądza, z roku 1065, o ile jest wiarygodny, znajduje potwierdzenie w źródłach archeologicznych, które wskazują na możliwość funkcjonowania na terenie wzgórza zamkowego osadnictwa z 2. połowy XI w.

W 1999 r. prowadzono nadzory archeologiczne przy Placu Miłośników Astronomii, pomiędzy ulicami Starorynkową, Długą oraz Murową, w północno-wschodniej części Starego Miasta, w bezpośrednim sąsiedztwie domniemanej osady podgrodowej, sytuowanej w partii północnej Starego Miasta, u podnóża Góry Zamkowej. W trakcie tych badań natrafiono na relikty najstarszej drewnianej zabudowy w tej części miasta, pozyskano materiał ceramiczny oraz przekrój być może wału ziemnego (?). Pomimo publikacji materiałów ceramicznych z tych badań oraz stratygrafii odkrytych nawarstwień ziemnych, z tej działki, nie sygnalizowano iż może był to relikw wału ziemnego, takie przypuszczenia należałoby potwierdzić w co najmniej kilku miejscach, dlatego jesteśmy ostrożni w swoich domysłach. W trakcie tych badań pozyskano materiał ceramiczny, który może pochodzić z końcówki XIII w., a więc mógłby odpowiadać początkom miasta lokacyjnego, tj. 1291 r. lub krótko przed lokacją. W chwili obecnej nie sposób kategorycznie rozstrzygnąć czy miejsce to (kwartał pomiędzy ulicami Starorynkową, Długą, Murową) było połączone z obszarem na którym sytuuje się domniemana osadę targową, czy też zostało przyłączone w okresie późniejszym, a więc tak jak wskazuje materiał ceramiczny pod koniec XIII w. Wątpliwości mogłyby wyjaśnić badania archeologiczne obecnie nie zabudowanego placu. J. Frycz (1960) sugeruje iż najstarsze miasto miało kształt zbliżony do czworoboku, którego obwód od strony zachodniej, północnej i wschodniej zgadzałby się z późniejszym, a od strony południowej szedłby północną pierzeją obecnego rynku. Miasto sprzed 1291 r., za wyjątkiem kościoła było drewniane i zapewne otoczone wałem.

O ile nasze spostrzeżenia odnośnie wału byłyby słuszne, prawdopodobnie pierwsze obwałowania mogłyby przebiegać inaczej, a mianowicie przecinałyby w połowie działki pomiędzy ulicą Starorynkową i Murową.

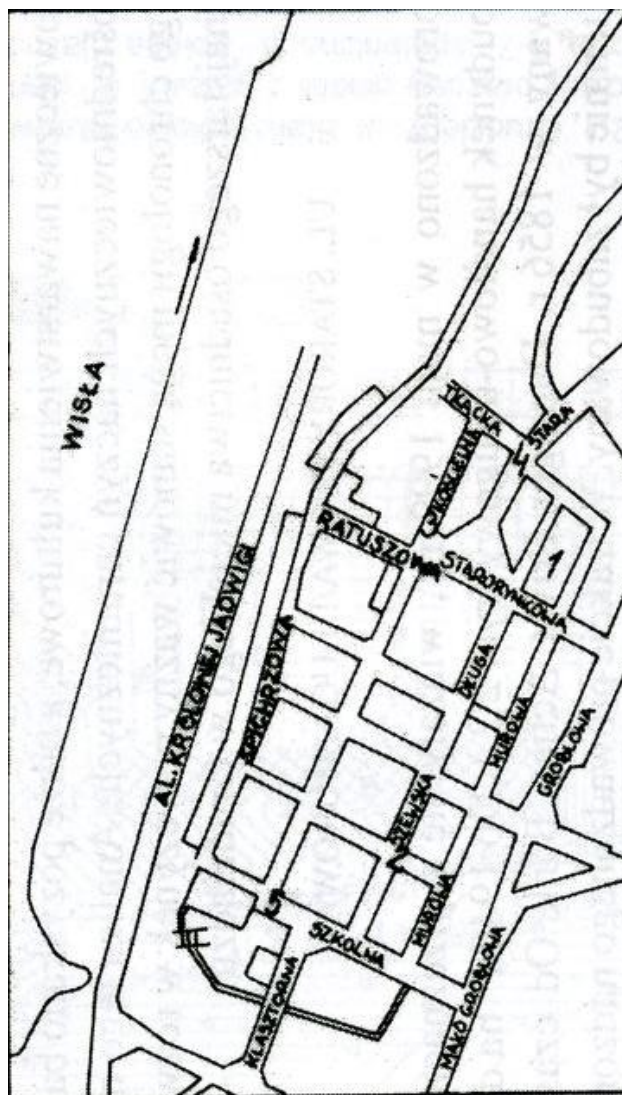
W 2000 r. przeprowadzono badania archeologiczne w południowo – zachodniej części miasta, w kwartale pomiędzy ulicą Spichrzową (Pańską), Wodną, Poprzeczną. Badania prowadziła firma Prehistorica P. Gurtowskiego z Torunia. Materiały z tych badań zostały opublikowane przez Muzeum w Grudziądzu. W trakcie badań zarejestrowano ślady zabudowy oraz

materiał ceramiczny, który można odnieść już do pełnego średniowiecza, tj. do XIV w. Również w 2000 r. Muzeum przeprowadziło badania wykopaliskowe o niewielkim zakresie na dziedzińcu dawnego klasztoru benedyktynek. W trakcie tych badań zarejestrowano pozostałości zabudowy gospodarczej nowożytej klasztoru. Natrafiono także na najstarsze późnośredniowieczne nawarstwienia poprzedzające zabudowę klasztorną oraz ślady cmentarza funkcjonującego przy kościele Św. Ducha. (kościół wzmiankowanego w 1345 r. Należy zwrócić uwagę iż kościoły szpitalne dla kalek, chorych, starców i pielgrzymów lokowano najczęściej poza murami miejskimi). W najstarszych nawarstwiach dziedzińca, osadzonych na warstwie calcowej, zarejestrowano późnośredniowieczny materiał ceramiczny stalowoszary, z XIV w., zbliżony pod względem techniki i technologii do materiału zarejestrowanego przy ul. Spichrzowej. Należy więc przypuszczać, że zarówno obszar przy spichlerzach jak i dziedzińiec obecnego Muzeum, zostały zabudowane w tym samym okresie, a mianowicie w XIV w. Badania archeologiczne potwierdziły wcześniejsze ustalenia historyków sztuki, historyków (Biskup 1960, J. Frycz 1960) iż obszar południowej części miasta został włączony w jego obręb, w okresie późniejszym.

Zapewne przyszłe badania archeologiczne, bądź może tylko nadzory, dostarczą nowych źródeł, które pozwolą nam zweryfikować bądź potwierdzić dotychczas panujące poglądy na temat najstarszych średniowiecznych dziejów naszego miasta.

Bibliografia:

- ❖ Bieniak J. – 1970, Studia nad dziejami ziemi chełmińskiej w okresie piastowskim, Rocznik Grudziądzki, t. 5-6, s. 5-69.
- ❖ Biskup M., 1960, Rozwój przestrzenny miasta Grudziądzka, Rocznik Grudziądzki, t. 1, s. 9-29
- ❖ Frycz J., 1960, Układ urbanistyczny i architektura Grudziądzka, Rocznik Grudziądzki, t. 1, s. 31-71.
- ❖ Jacobi H., 1996, Die Ausgrabungsergebnisse der Deutschordensburgen Graudenz und Roggenhausen. Ein Beitrag zur baugeschichtlichen Entwicklung der Ordensburgen, Danzing. Bearbeitet und mit einem Nachwort versehen von Udo Arnold, 1996.
- ❖ Sławiński I., 1965, Hans Jacobi, Die Ausgrabungsergebnisse der Deutschordensburgen Graudenz und Roggenhausen. Ein Beitrag zur baugeschichtlichen Entwicklung der Ordensburgen, Danzing 1943 (maszynopis), recenzja w: Rocznik Grudziądzki, t. IV, 1965, s. 248-250.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.